

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования Республики Тыва

Управление образования администрации Каа - Хемского района

МБОУ СОШ с. Бурен-Хем

СОГЛАСОВАНО

ЗУВР *Ооржак*
/Ооржак О.Б./

УТВЕРЖДЕНО

Директор *Бичекей*
/Бичекей А.А./

Приказ №2/3
от «31» августа 2023 года

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родной (тувинский язык)»

для обучающихся 1 класса

Составила: учитель начальных классов
Маады Л.М.

Бурен-Хем 2023

1.ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

1-ги класстын «Ужуглел» эртемнге тургускан ажылчын программаны дараазында саавыыр бижиктерге:

Россия Федерациязының «Россияның школазы» деп өөредилге-методиктиг бөлүккө, А.К. Ойдан-оол, Э.Д. Ондар, Н.Ч. Дамбанын тургусканы 1-4 класстарнын тыва дылга Куруне стандардынга, А.К. Ойдан – оолдун 2008 чылда ундургени «1–4 класстарга тыва дыл болгаш номчулга программасынга», А.А. Алдын-оол, К.Б. Март-оол, Н.Ч.Дамбанын 1-ги класынын ному «Ужуглел» номунга даянып кылган.

Программаны Муниципалдыг бюджеттен хамаарылгалыг ниити билигнин Бурен-Хем ортумак школазынын 2021-2022 ооредилге чылынын өөредилге планында бадылаан.

Тыва дыл – Тыва Республиканын ундезин чурттакчылары болур тываларнын торээн дылы. Амгы уеде ол Тыва Республиканын куруне дылдарынын бирээзи болганы-биле оон ажылгалы хой талалыг. Ол дээрге чугле харылзажырынын эвес, тыва культуранын – улустун аас чогаалынын, литературанын, театр уран чуулунун болгаш радио, теледамчыдылгаларнын, парлалганын, эртемнин, албан-херек кылырынын, ооредилгенин база кижизидилгенин дылы.

Школанын ооредилге системазында эге школа онзагай черни ээлеп турар. оореникчилерни баштайгы эге чадада торээн дылынга алган быжыг билиглери, мергежилдери база чанчылдары оларнын ниити сайзыралынга, кижизидилгезинге салдарны чедирер база кол ниити ооредилге чедип алырынга эргежок чугула баазаны тургузар.

Бо ажылчын программа эге школаның Федералдыг күрүне стандарттарынын сорулгаларын чедип алырынче угланган.

Оон кол сорулгалары мындыг:

- Оореникчилернин чогаадыкчы болгаш интеллектуалдыг шаан, бар курлавырын, сундузун, сонuurгалын даштыкы хурээлелге, улусчу культурага, торээн дылынга, улусчу педагогикага даянып тургаш **сайзырадыр**;
- Ал-бодунга, ог-булезинге, торелдеринге, чонунга, социал хурээлелге, кижиторелгетенге, будун делегейге хундуккел болгаш олар дээш харыысалга оореникчинин сагыш-сеткилин омунээзинден, оон мээ-медерелинден, сагылга-чурумундан илерээр кылдыр **кижизидер**;
- Билигнин, шингээлдин болгаш дуржулганын, ол ышкаш ооредилгенин янзы-буру хевирлеринин системазын уругларнын энтотпсихологтуг онзагайларын болгаш назы-харын барымдаалап **чедирер**;
- Уругларнын айыыл чок чоруун хандыраар, мага-бодунун болгаш психиктиг кадыкшылын улусчу дидактика аргалары-биле **камгалаар, быжыктыраар**;
- Уругнун бот-тускайлан онзагайларын кадагалаар болгаш анаа **деткимчени коргузер**;

1-ку класска тыва дылды ооредиринин кол сорулгалары:

- 1.Төрээн дылының бүгү үннерин болгаш үжүктөрүн, оларның кол ылгалын, сөстөрдө үннерни ылгап, оларның туружун тодарадып, ажык, ажык эвес үннерни болгаш үжүктөрни, кыска, узун ажык үннерни болгаш үжүктөрни бот-боттарындан ылгап, домактарның болгаш сөстөрнүң анализ-синтезтиг сайгарылгазын кылып, домактардан сөстөрни ылгап, улуг болгаш биче үжүктөрни шын, чараш, тода бижииринге ооредир;
- 2.Уругларны медеделдии-биле шын бижиир болгаш чугаалаарынга ооредир;
- 3.Төрээн дыл дугайында эге билиглерни бээри;
- 4.Уругларны ном ажыглаарынга чанчыктыраар болгаш оларнын дылга сонuurгалын, номчулга болгаш билиглерже чуткулун хайныктыраар;
- 5.Уругларны мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизидер;

6.Ооренип турар чуулдерни сайгарып, болуктеп, деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол болгаш чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарынга оореникчилерни чанчыктырар;

«Тыва дыл» эртеминин ооредилге планында туружу.

Ужуглел 2023-2024 ооредилге чылында неделяда 2 шакта бердинген. 1 ги класска 33 неделя кордунгени-биле чылда 66 шак эрттер. Бижик өөредириниң үелериниң аайы-биле шактар хуваалдазы: **белеткел үези- 6 шак; үжүглел үези- 50 шак; үжүглел соондагы үе- 10 шак.**

2. ПЛАННАТТЫНГАН ТУННЕЛДЕР

ЛИЧНОСТУГ:

- торээн дылывыс харылзажырынын база мээ-медереливистиң шынарын коргүзериниң кол чепсээ;
- торээн дыл национал культуравыстың кол болуушкуну;
- сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдың бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптүг ажыглап билири;
- торээн дылын улаштыр оорениринге сонуургалын оттурары;
- аас болгаш бижимел чугаага дылдың уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.
- торээн дылын сайзырадырынга. ону кадагалап арттыраарынга оореникчинин бот киржилгеи;

МЕТАПРЕДМЕТТИГ

Регулятивтиг (углаар-баштаар)

Оореникчилернин чогуур деннелге билип алыр ужурлуг:

- Ооренип турар эртеминин тема, болук аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;
- Башкынын удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны кууседип ооренири;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациалыг частырыгларны тып билирин боттандыра;
- Чаа чувени билип алыр чуткул-сонуургалын улам сайзырадыр
- Салдынган сорулгага дууштур кылыр ужурлуг ажылды планнап, хайгаарап, оон туннелинге чедеринин болдунар аргаларын тодарадып билирин ооредир.
- Сорулганы шын салып, ону чедип аларынын аргаларын дилеп , тып билирин ооредир.
- Ооренген чуулдерин сайгарып, болуктеп, деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол болгаш чаа чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарынга оореникчилерни чанчыктырар.

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- Ооренген темазынга алган билиглери туннеп болгаш унелеп билирин боттандыра;
- аас болгаш бижимел чугааны дылдын негелдери-биле чогуур уезинде практика кырынга оскертип болгаш ажыглап билири

Билиин ханыладырынга туннелдер (познавательные)

Оореникчилернин ооренип алыр ужурлуг билиглери:

- ооредилге даалгаларын кууседип турар уеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;
- бодунун назы-харыга дууштур янзы-буру словарьларга, справочниктерга даянып билири;

- дылдын негелдерин кууседирде янзы-буру схемаларны, модельдерни, символ-демдектерни ажыглап билири;
- белең таблицаларны, схемаларны, созуглелдерни немээри;
- дылдыё адырлары: ун.ужук, сос тургузуу, чугаа кезээ, домак кежигуну, бодуун домак дугайында алган билиглерин деннеп, болуктеп, тып, ажыглап билири;
- алган билиглерин план болгаш таблица дузазы-биле системажыдып, болуктеп, туннеп билири;
- состе орфограммаларны янзы-буру аргалар-биле хынап билири;
- номчаан созуглелдеринин кол утказын ылгап ундурери;
- бодунун чугаазын тода болгаш билдингир кылдыр дыннакчыга дамчыдып билири;
- словарьда, библиотека каталогтарында бар чугула медээлерни кылып, ону дилеп, шыгжап чанчыгары. Компьютерге ажылдап ооренири.
- эштежип ажылдаарынга ооренир. Бодун ангы-ангы рольдарга кириштирер (удуртур, кууседир)
- херек материалдарны дилеп, тып билири. (янзы-буру номнар, словарь, интернет)

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- Библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;
- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медреселдиги-биле тургузуп билири;
- болушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып, дамчыдып билири;
- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

Коммуникативтиг

Оореникчилернин ооренип алыр билиглери:

- аас чугаага диалогту ажыглап билири;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;
- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чанчыгары;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;
- коммуникативтиг сорулгаларны шийтпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- коммуникативтиг сорулгаларны дыннакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;
- удур-дедир хыналда уезинде бот-боттарынга дузаны уезинде чедирип, билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шийтпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Өөреникчилернин кичээлге болгаш кичээлден дашкаар ажылдарга киржилгези:

1. Дыңнап тургаш, адаар:

- башкының берген үлегерин өттүнүп үннү шын адаар;
- сөске үннүң туружун шын илередип, тода адаар;
- эжеш ажык эвес үннерниң ылгалын тода адаар;
- узун, кыска, өк-биле адаар ажык үннерни онзагайлап адаар;
- алфавитти чурум-чыскаал аайы-биле адаар;
- үлегерлээн болгаш словарь сөстөрүн дыңнап адаар.

2. Бөлүктөл ажылы:

- эге болгаш сөөлгү үннериниң аайы-биле сөстөрни бөлүктээр; бердинген үнге сөстөрни шилип тывар;

- дөмей уткалыг сөстөрнi бөлүктээр;
- узадыр адаар ажык үннерлиг сөстөрнi бөлүктээр;
- өк-биле адаар ажык үннерлиг сөстөрнi бөлүктээр;
- үнү биле үжүү дең сөстөрнi бөлүктээр;
- үжүү хөй, үнү эвээш сөстөрнi; үнү хөй, үжүү эвээш сөстөрнi бөлүктээр;
- бижири чаңгыс дүрүмгe чагыртыр сөстөрнi бөлүктээр;
- эжеш ажык эвес үннерлиг сөстөрнi бөлүктээр;
- тема аайы-биле бөлүктээри: ногаа аймаа, ыяш аймаа, хеп аймаа, сава, аыш-чем дээш оон-даа өске.

3. Хайгаарал ажылы:

- башкының номчаан шүлүүндөн бердинген үн кирген сөстөрнi тывар, ол сөстө үннүң туружун (эгезинде, ортузунда, сөөлүндө) тодарадыр;
- бердинген үннерден херек үннү тывар, оон характеристиказын чугаалаар. Чижээ: Б...р)е,ээ) келем, акый!
- Сөзүглелге дөмей уткалыг сөстөрнi ажыглаар
- Сөзүглелден медээ, айтырыг, кыйгырыг домактарын тывар;
- Сөзүглелден чаңгыс аймак кезигүннерлиг домактарны тывар;
- Сөзүглелден хуу аттарны көргүскөн сөстөрнi тывар;

4. Хевирлеп - дүрзүлээр ажыл:

- сөстүң үн тургузуун дүрзүлел чуруун шыяр;
- демир дузак, пластилин болгаш өске-даа материалдарның дузазы-биле үжүктөрнi дүрзүлөп кылыр;
- домактарның тургузуун дүрзүлөп чуруун шыяр;
- сөс тургузуун дүрзүлөп шыяр;
- дорт чугаалыг домакты дүрзүлөп чуруун шыяр;
- кескен үжүктөр-биле кассага сөстөр тургузар;

5. Деңнээри:

- бердинген дүрзүгe тааржыр сөстөрнi тывары;
- номчаан сөзүнгe дүүштүр чурукту дөмейлээр;
- үн болгаш оон үжүүн деңнээр;
- улуг болгаш бичии үжүктөрнiң бижээнин деңнээр;
- үлегерлиг бижилге биле өөреникчиниң бижээнин деңнээр;
- домак биле сөстү деңнээр;

6. Хынаары:

- бөлүк аайы-биле бодунуң ажылын хынаар болгаш үнелээри;
- частырыгларны тыпкаш, ону эдер, слог бүрүзүндө ажык үннерниң барын хынаар;
- чурукта чүглe бердинген үжүк бар кезээн будуур;
- бөлүк сөстөрдөн артык сөстү тывар.

7. Тайылбырлаары:

- узун, кыска болгаш өк-биле адаар ажык үннерни шын адаарын, оларның туружун, дүрзүгe көргүзүп тайылбырлаар;
- чымчак болгаш кадыг демдектерниң ужур-дузазын тайылбырлаар;
- улуг үжүк-биле бижиир сөстөрнiң дүрүмү;
- сөстү слогтарга чарарының дүрүмү;
- сөстүң дорт болгаш доора утказын тайылбырлаар;
- чаңгыс аймак кезигүннерлиг домакты шын бижиириниң дүрүмү.

8. Шинчилээри:

- сөстөрнi слогтарга чарары, сөстө каш слог барын тодарадыры, бердинген слогтарга тааржыр сөстөрнi тывары (□-□-□ мал-чын-нар);

- чурукка ат тыпсыр;
- домактың эгезин, төнчүзүн утка-аайы-биле эде тургузар;
- номчаан сөзүглелинде кандыг болуушкуннар болуп турарынга хамаарышкан салдынган айтырыгларга харыылаар;
- сөзүглелдин кол утказын чугаалаар;
- сөстөрнүн утказының аайы-биле (чүвелерни көргүзүп турар сөстөр, чүвелернүн ылгавыр демдээн көргүзөр сөстөр, чүвелернүн кылдыныын көргүзөр сөстөр) шинчилээр.

9. Номчулга:

- слогтап номчуур;
- бодунуң иштинде номчуур;
- химиренип номчуур;
- рольдап номчуур;
- бижик демдектерин сагып, домактарны аянный номчуур
- шиижидип ойнаары;
- хевирин өскерткен домакты азы сөзүглелди эдип номчуур.

10. Дүжүрүп бижилге:

- башкының бижээн үлегеринден дүжүрүп бижиир;
- парламал болгаш бижимел сөзүглелди дүжүрүп бижиир;
- бердинген даалга-биле сөстөрнү болгаш домактарны дүжүрүп бижири;
- хевирин өскерткен сөзүглелди эде тургуспушаан бижиир.

ПРЕДМЕТТИГ

Өөреникчилерниң 1ги классты доозуп тургааш номчулга талазы-биле алган билиглеринге, мергежилдеринге, чаңчылдарынга кол негелделер:

- 1-ги классты доозуп турар уруглар төрээн дылының бүгү үннерин болгаш үжүктерин, оларның кол ылгалын билген турар;
- сөстөрдө үннерни ылгап, оларның туружун тодарадып билир;
- ажык, ажык эвес үннерни болгаш үжүктерни, кыска, узун ажык үннерни болгаш үжүктерни бот-боттарындан ылгап билири;
- домактарның болгаш сөстөрнүн анализ-синтезтиг сайгарылгазын кылып, домактардан сөстөрнү ылгап тывар;
- улуг болгаш биче үжүктерни шын, чараш, тода бижип билир;
- бижимел болгаш парламал шрифт-биле бижиттинген сөстөрнү, домактарны иштинде слогтап адап ора, шын дүжүрүп бижип;
- адаары болгаш бижири дүүшкек 3—4 берге эвес сөстен тургустунган домактарны адап бээрге, үжүктер кагбайн шын бижиир;
- домак эгезинге улуг үжүктү бижири; сөөлүнге улуг секти салыры.
- Нарын эвес сөстөрнү слогтавайн чүгүртү номчуп, оларның шын, медреселдиг, аянный болурун сагыыры;
- сөстөрнү тода адавышаан, домак сөөлүгө интонацияны, домактар аразынга паузаны кылыр; башкының номчаан азы чугаалаан чүүлүн кичээнгеилг дыңнаар болгаш утказын сактып алыр; номчаан чүүлүнге хамаарышкан айтырыгларны харыылаары болгаш башкының дузазы-биле оон, кол утказын илередири; ону кезектерге чарары; сөзүглелди иштинде номчааш, утказын билип алган шаа-биле чугаалап шыдаар; номчаан номнарының адын, авторун шын адап билир; доктаадып алган шүлүктерин аянный чугаалап билир; номчулганың негелделерин болгаш шынарларын шын сагывышаан, номчуурунун, темпизин дүргедидип

шыдаары; чыл төнчүзүндө номчуурунун, дүргени 1 минутада 25—35 хире сөс; сюжеттиг чуруктар-биле харылзаалыг чугаа тургузары.

- номчаан номнарының авторун, адын шын сактып ап, 5—8 хире биче хемчээлдиг шүлүктөрнү шээжи-биле аянын чугаалап билир.
- сюжеттиг болгаш темалыг чуруктарны көрүп тургаш, 3—4 домактан тургустунган харылзаалыг аас-даа, бижимел- даа чугааны тургузуп билир.
- долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус-биле таныжылганың түңнелинде өөреникчилер дараазында кол-кол билиглер болгаш чаңчылдарны чедип алыр: чурттап турар республиказының болгаш найысылалының адын билир; кудумчу кечериниң, транспорту оюп эртериниң, кудумчуга чадаг кижилерниң оруктарга чоруур чурумнарын, өрт болдурбазының чамдык дүрүмнерин сагып билир; чылдың янзы-бүрү үелеринде агаар-бойдустун, онзагай демдектерин эскерип билир; чурттап турар черинде чанар болгаш кыштаар элээн каш куштарның аттарын билир; оларны ылгап шыдаар.

Чараштыр бижилге

Улуг болгаш бичии үжүктөргө кезектериниң аттарын болгаш бижиириниң дөмөйлөшкөн барымдаалап дараазында чурум ёзугаар бөлүктөргө чарар.

Бичии үжүктөр

1. Дорт шугумдан база үстүндө ээтпектиг, адаанда ээтпектиг шугумнардан тургустунган үжүктөр: *и, ш, г, н, р, ү, Ү* — 7
2. Үстүндө айыткан шугумнардаг точкалар болгаш дүүшкүннөр немешкенинден тургустунган үжүктөр: *й, л, м, ц, щ, н, ң, ь, ы* — 9
3. Төгөриктерден тургустунган үжүктөр: *о, ө, а, ю, ф, б, д, я* — 8
4. Солагай талакы чартык төгөриктерден тургустунган үжүктөр: *с, е, ё, ч, ь, ъ, в* — 7
5. Бир талакы чартык төгөриктерниң каттышканындан тургустунган үжүктөр: *э, х, ж, з, к* — 5

Улуг үжүктөр

1. Кол элементизи үстүкү азы адаккы кезектеринде ээтпек шыйыглыг үжүктөр: *И, Ш, Ч, Ц, Щ, Л, М, А* — 8
2. Кол кезээ чартык болгаш бүдүн төгөрик үжүктөр: *О, Ө, С, Э, Х, З, Я, Е, Ё, Ж* — 10
3. Кол элементизи чалбыыш хевирлиг шугумдан тургустунган үжүктөр: *У, Ү, Н, К, Ы, Ю, Р, В, Ф* — 9
4. Кол элементизи чалбыыш хевирлиг шугумнун чалгыгланчак шугум-биле каттышканындан тургустунган үжүктөр: *Г, П, Т, Б, Д* — 5

3. «УЖУГЛЕЛ» ЭРТЕМИНИН ПРОГРАММАЗЫНЫН ТУРГУЗУУ

БЕЛЕТКЕЛ ҮЕЗИ

Башкының кол сорулгалары:

- 1) уругларны школаның чурум-сагылгазы-биле таныштырып, оларны аңаа чаңчыктырары;
 - 2) уруглар коллективин тургузуп организаастары;
 - 3) бижекке өөредиринге белеткел;
- Ол ажылдарнын кол утказы-биле уругларның сөс курлавырын байыдып, чугаазын сайзырадыры. Уругларны доктаамал кичээнгейлиг, хайгаараачал, сонуургаачал, өөредилгээ сундулуг болурунга белеткээр. Билип алган чүүлдерин деңнеп, сайгарып, түңнөп билиринге чаңчыктырар.

Уругларның школага келген баштайгы хүннеринден эгелээш-ле улусчу педагогиканың кижизидилгеге салдарлыг аргаларыңа даянып алгаш, чараш аажы-чаңга, найыралдыг болуруңа, хүндүлээчел биче-сеткилдиг, ажылгыр болуруңа, бойдуска болгаш ниитиниң өнчү-хөрөнгизинге камныг болурун кижизидип чаңчыктырар.

Парта азы стол артыңа шын олураы. Бижилге, номчулга үезинде бодун шын алдынары, демир-үжүктү шын тудары, кыдыраашты салыры, кичээл үезинде башкыны эки дыңнаары. Бо негелделерни хүннүң-не кичээл санында чорудуп тургаш, уругларны чаңчыктырар. Белеткел үезиниң бир кол сорулгазы уругларны үннер болгаш үжүктөр-биле таныштырып, номчуп өөрениринге белеткээр. Ынчангаш:

а) ном-биле таныжар;

б) оон чуруктары, схемаларын ажыглап тургаш ажыл чорудар;

в) үннүң анализ-синтезтиг методун ажыглавышаан, бижикке өөредиринге белеткел ажылдары; «домак», «сөс», «слог», «үн» деп терминнер-биле таныжылга, сөстү дыңнап, адап тургаш, ында кирген ажык болгаш ажык эвес үннерни ылгап билиринге чаңчыктырар.

ҮЖҮГЛӨЛ ҮЕЗИ

Уругларны шын номчууруңа өөредир - башкының эң харысалгалыг ажылы.

Үжүглөл үезинден эгелеп-ле, үннүг анализ-синтезтиг методту ажыглап тургаш, номчууруңа өөредир үннүң анализин кылырда чугаадан домакты, домактан сөстү, сөстен слогтарны, слогтардан үннерни, үннерден чаңгыс херек үннү адап, дыңнап тургаш, ылгадып үндүрер.

Үннүң синтезин кылырда, чаңгыс үннү өске үннерге кожар, үннерден слог, слогтардан сөс, сөстөрдөн домак тургузуп өөредир.

Үннүң анализ-синтезин чорудуп тургаш, кол-ла чүве - уругларны шын дыңнап бижириңге чаңчыктыраы. Оларның чугаалап, бижип, номчууру оон дыка хамаарылгалыг. Номчулга үезинде сөстөрни шын адап, номчаан чүүлүнүң уткаын медрес билиринче угланган ажылды чорудар.

Үжүктөр бижий берген үеде уруглар-биле бижилгениң белеткелин шын чорудары чугула.

Баштай үжүктөрниң кол-кол элементилерлерин бижип өөредир: /JJ — ~ O ...

Үжүктөрни тода болгаш номчуттунгур кылдыр бижидип чаңчыктырар. Сөстү бижириңиң мурнунда ооң уткаын тодарадып, ында каш үн, үжүк барын сайгарып, орфографияның дүрүмнөри-биле харылзаштырар. Парламал болгаш бижимел сөстөрни домактарны дүжүрүп бижири. Бижириңиң темпизин чоорту дүргедидип, кыдыраажын арыг-силиг эдилеп, кызыл шыйыг-биле аңгылаан шөлдү сагыыры.

ҮЖҮГЛӨЛ СООНДАГЫ ҮЕ.

Үжүглөл соондагы үеде бижилгеге чорудар ажылдар:

1. Үжүглөл үезинде билип алган билиглерин быжыглап, системажыдары.

2. Үннер болшаг үжүктөрниң ылгалы. Ажык болгаш ажык эвес үннер.

3. Үн илеретпес үжүктөр. Алфавит-биле практиктиг таныжылга.

4. Сөс, домак, чугааның чүдөн тургустунары.

5. Сөстү слог аайы-биле көжүрери.

6. Бижириңиң темпизин чоорту дүргедидип, бижимел, парламал сөстөрни, домактарны, улуг болгаш биче үжүктөрниң кезектерин барымдаалап шын бижири.

7. Адаары болгаш бижири карышкак эвес сөстөрни, домактарны башкы адап бээрге бижири. Домак эгезинге, улуг үжүк бижири, сөөлүңге улуг сек салырыңа чаңчыктыраы. Кижиниң ат, фамилиязын, адазының адын шын бижириңге мергежилгелер чорудар.

Номчулганың чаңчылдарын ханылыдыр болгаш быжыглап, слогап-даа, слогаашкын чокка-даа шын адап номчуп өөредир. Сөзүглөлдө абзацтарны эскерип билири болгаш абзац бүрүзүнүң уткаын чугаалап билиринге чаңчыктырар. Номчаан чүүлүнүң уткаын

дүүштүр айтырыгларга харыылаары, сөзүглел иштинден тып номчууру. Диалогтарны, сөзүглелдерни аянын кылдыр рольдап номчууру.

Сюжеттиг чуруктарга сөзүглелди тургузары.

Номчулганың темпизин чоорту дүргедедириниң аргаларын башкы ажыглаар, чыл төнчүзүндө 1 минутада 25-35 хире сөс номчуурун чедип алыр.

Тыва дыл болгаш номчулга.

Бирги класска класстан дашкаар чорудар кичээлдерниң сорулгалары:

1. Уругларны школа-биле болгаш школачы амыдырал-биле таныштырар болгаш өске-даа ажылдакчыларны танып, оларның ажылын хүндүлөп билиринге чаңчыктырары.
2. Бүдүн төлөптиг ап билири. Бодунуң болгаш өскениң үезин үнелээри. Каржы болбас.
3. Улуг улусту хүндүлөп, бичии кижилерни кээргеп, чаптап билири. Хире-шаа-биле дузаны чедирип, ачы-буянын, биче сеткилдиг болурун хевирлээр.
4. Школаның хөй-ниити ажылынга ак-сеткилдиг киржири. Эш-өөрү –биле эп-найыралдыг, дузааргак болуру. Сагылга-чурумга хамаарышкан мораль-этиктиг билиглерни сагып билиринге чаңчыктырар.
5. Төрөөн чурту - Тывазынга, Россияга ынаа болгаш чоргааралы. Ооң бойдузунга, дириг амытаннарынга, үнүштеринге, арга-арыыга, сагыш-човангыр, хумалалыг хамааралгазы болгаш сагыыр ужурлары.
6. Уругларга номну үнелеп, «Ном-билиглерниң үндезини» деп угаадыгны билиндирер. Уругларның делегей көрүүшкүнүн, номга сонуургалын бедидер. Номчулга-амыдыралдың бир кол негелдези кылдыр, номчуурунга чаңчыктырып, библиотекка-биле харылзаазын быжыглааар.

ҮЖҮГЛЕЛДИН ПРОГРАММАДА БЕРДИНГЕН ШАГЫНЫН ХУВААЛДАЗЫ

Ужуглел неделяда чугле 2 шак бердингени–биле чылда 66 шак кордунген. Бижик өөредириниң үелериниң аайы-биле шактар хуваалдазы:

БЕЛЕТКЕЛ ҮЕЗИ – 6 шак

ҮЖҮГЛЕЛ ҮЕЗИ- 50 шак

Бирги чада – 21 шак

Ийиги чада –16 шак.

Үшкү чада – 7 шак.

Дөрткү чада – 6 шак.

**Үжүглел соондагы номчулга болгаш
бижилге- 10 шак**

4.КАЛЕНДАР-ТЕМАТИКТИГ ПЛАННААШКЫН

Кичээл дин №	Кичээлдин темазы	Эрттирер хуну		
		План ёзугаар	эрттирген хуну	
	Белеткел уези болгаш чугаа сайзырадылгазы(6ш)			
1	Билиг кичээли. Школа – биле таныжылга.	05.09.		
2	Чугаа (аас болгаш бижимел)/Бижилге кыдыраажы-биле таныжылга	07.09		
3	Чугаа. Домак	12.09		
4	Чугаа. Домак.Сос.	14.09		
5	Чугаа.Домак.Сос.Слог.	19.09		
6	Ун: ажык, ажык эвес.	21.09		
II	Үжүглел уези. I чада(21ш)			
7	А а деп ун болгаш ужук	26.09		
8	Лл деп ун болгаш ужук. Тоол: «Кушкаш биле дилги» .	28.09		
9	Оо де пун болгаш ужук.	03.10		
10	Мм деп ун болгаш ужук.	05.10		
11	Аа,Лл,Оо,Мм-номчулга.бижилге	10.10		
12	Сс депун болгаш ужук.	12.10		
13	Нн деп ун болгаш ужук.	17.10		
14	Чч деп ун болгаш ужук.	19.10		
15	Ыы деп ун болгаш ужук	24.10		

16	Уу деп ун болгаш ужук	26.10		
17	Рр деп ун болгаш ужук	07.11		
18	Үү деп ун болгаш ужук	09.11		
19	Ии деп ун болгаш ужук	14.11		
20	Катаптаашкын.Билиг хыналдазы.	16.11		
21	Ээ деп ун болгаш ужук	21.11		
22	е деп кыска ун, оон ужуу.	23.11		
23	Э, ээ, е ужуктуг состер	28.11		
24	Ооренген ужуктерин катаптаары. Тоол «Анай биле кымыскаяк»	30.11		
25	Шш деп ун болгаш ужук	05.12		
26	Өө деп ун болгаш ужук	07.12		
27	Катаптаашкын. Билиг хыналдазы.	12.12		
II чада (16ш)				
28	Дд деп ун болгаш ужук	14.12		
29	Бб деп ун болгаш ужук	19.12		
30	Гг деп ун болгаш ужук	21.12		
31	Вв деп ун болгаш ужук	26.12		
32	Билиг хыналдазы. Катаптаашкын	29.12		
33	Тт деп ун болгаш ужук	09.01		
34	Кк деп ун болгаш ужук	11.01		
35	Пп деп ун болгаш ужук	16.01		
36	Катаптаашкын. Билиг хыналдазы	18.01		
37	Ооренген ужуктерин катаптаар	23.01		
38	Ң деп ун болгаш ужук	25.01		
39	Хх деп ун болгаш ужук	30.01		
40	Зз деп ун болгаш ужук	01.02		
41	Жж деп ун болгаш ужук	06.02		
42	Й деп ун болгаш ужук	08.02		
43	.Катаптаашкын Билиг хыналдазы	13.02		
III чада(7ш)				
44	Ъ деп ужук	15.02		
45-46	Ее деп ужук	27.02		
47	Ёё деп ужук	29.02		
48	Ю ю деп ужук	05.03		
49	Я я деп ужук	07.03		

50	Катаптаашкын. Билиг хыналдазы.	12.03		
IVчада(6ш)				
51	Ь деп ун болгаш ужук	14.03		
52	Фф деп ун болгаш ужук	19.03		
53	Ц ц деп ун болгаш ужук	21.03		
54	Щщ деп ун болгаш ужук	02.04		
55	Катаптаашкын.	04.04		
56	Билиг хыналдазы	09.04		
III	Ужуглел соондагы үе (10ш)			
57	Алфавит. Ажык уннер,ужуктер Ажык эвес уннер, ужуктер.	11.04		
58	Домак.Сос.Состу кожурери.	16.04		
59	С.Сарыг-оол. Алышкы бис, угбашкы бис. Кым, чуу деп айтырыгга харыылаттынар сосстер. Л.Чадамба. Час..	18.04		
60	Кандыг, чулуг деп айтырыгга харыылаттынар сосстер Канчап тур, канчанган, канчаар деп айтырыгга харыылаттынар сосстер.	23.04		
61	В.Сагаан-оол «Майнын тос»	25.04		
62	М.Кенин-Лопсан «Суг бажы дагыыр»	30.04		
63	Кижилерниң ат, фамилиязын, адазының адын улуг үжүк-биле эгелеп бижири. Л.Толстой «Шын чуден унелиг»	02.05		
64	Кан-оол Ондар «Кырган-авам» Л.Чадамба «Номну канчаар эдилээрл?»	07.05		
65	Хыналда ажыл.	14.05		
66	Туннел кичээл.	16.05		

**АЖ
ЫГ
ЛАА
Р
ЛИТ
ЕРА
ТУР
А:
1.А.
А
Алд
ын-**

оол, К.Б Март-оол, Н.Ч.Дамба «Үжүглел» 1 класс . Кызыл-2013ч.

2.А.А Алдын-оол. «Бодуң номчу» 1 класс.Кызыл-2002 ч

3. 1-4 класстарга Тыва дыл болгаш номчулга программасы. Кызыл. 2000. А.К.Ойдан-оол.
Э.Д.Ондар.

4. Методиктигсумелер : А.А.Алдын-оол, К.Б.Март-оол «Бижик ооредилгезинин
кичээлдери» - 2006 ч.

5.З.Л-С. Монгуш «Ужуктерни болгаш саннарны шын бижип ооредири» эге класс
башкыларынга методиктиг сумелер. Кызыл-2000

6.Х.С.Алдын-оол «Тыва дыл методиказы» Кызыл-1966

7. А.А.Алдын-оол «Диктантылар чыындызы» дорт чылдыг эге школанын 1-4
класстарынга. Кызыл-2010.